

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

УДК 371.13.013.42:376.56

Марія Ярошко, викладач кафедри методики викладання іноземних мов

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

У статті висвітлюються окремі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з педагогічно занедбанними підлітками. Основна увага акцентується на тому, що підготовка майбутнього соціального педагога до роботи з педагогічно занедбанними підлітками має базуватись на відповідних принципах і мати чітку структурованість.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічно занедбані підлітки, профілактично-корекційна робота, соціальний педагог, принципи, зміст підготовки, організаційні форми та методи навчання, клубна діяльність.

Лит. 5.

Постановка проблеми. В умовах реформування українського суспільства особливої ваги набуває виховання підростаючого покоління, формування його громадянської позиції, активного відповідального ставлення до життя, подолання існуючих у молодіжному середовищі негативних проявів. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з педагогічно занедбанними підлітками у навчально-виховному процесі педагогічного університету зумовлена змістовою сутністю соціально-педагогічної діяльності, її цінностями і характеризується метою, завданнями, змістом, методикою підготовки, характером взаємодії викладачів і студентів, досягнутими результатами. Вона спрямована на різні категорії населення, особливо – підростаюче покоління, врахування гостроти певних соціально-педагогічних проблем, однією з яких є робота з педагогічно занедбанними дітьми та підлітками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, а також спеціальні – до роботи з дітьми та підлітками, що мають різні види девіацій, аналізують сучасні дослідники: С.П. Архипова, О.В. Безпалько, О.С. Богданова, А.М. Богуш, Р.Х. Вайнола, Л.В. Вейланде, М.Б. Євтух, І.О. Зимня, А.Й. Капська, Н.В. Кічук, А.Ф. Ліненко, В.В. Малькова, Л.І. Міщик, І.І. Парфанович, В.А. Поліщук, І.М. Трубавіна, З.З. Фалинська, М.М. Фіцула та інші. Але питання роботи саме з педагогічно занедбанними дітьми та професійної підготовки до неї в їх дослідженнях розкриті недостатньо.

Мета статті – розкрити теоретичні і практичні аспекти особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-

корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками.

Виклад основного матеріалу. Важливу спрямовуючу роль у реалізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з педагогічно занедбанними дітьми та підлітками у навчально-виховній діяльності ВНЗ відіграє дотримання певних принципів, що здійснюються через всі її складові компоненти.

На основі аналізу наукових джерел та вивчення практики педагогічної діяльності нами визначені такі принципи професійної підготовки до роботи з педагогічно занедбанними дітьми та підлітками: цільової спрямованості, системності, науковості, взаємодії навчального процесу та позааудиторної діяльності, практичної спрямованості, особистісно орієнтованого підходу.

Розглянемо їх змістову сутність.

1. Принцип цільової спрямованості. Мета навчання в педагогічній діяльності, за визначенням С. Харченка, – це центральна стрижнева педагогічна категорія, що об'єднує в єдине ціле всі основні компоненти навчального процесу і значною мірою детермінує його результати. Вона стає сьогодні однією з найбільш актуальних. Мета стосовно вузівського навчання – це майбутній передбачуваний результат, який формується як висока професійна готовність студента до педагогічної діяльності, що розкривається у кваліфікаційних вимогах до фахівця певної спеціальності. Виділяють 6 ієрархічних рівнів цілей вищої освіти: 1) соціальні цілі, що стоять перед вищим навчальним закладом; 2) педагогічні цілі (загальні цілі навчання); 3) цілі вивчення окремих предметів; 4) цілі вивчення окремих курсів, що входять до складу предмета; 5) цілі розділів і тем; 6) цілі навчальних занять; 7) цілі підготовки до певного виду педагогічної діяльності [4].

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Виходячи з наведених концептуальних положень, ми визначили суть принципу цільової спрямованості: “Принцип цільової спрямованості у професійній підготовці майбутнього соціального педагога до роботи з педагогічно занедбанними дітьми означає, що мета цього виду соціально-педагогічної діяльності повинна обов’язково передбачатись і реалізовуватись при вивченні соціально-педагогічних дисциплін через різні види навчально-управлінської діяльності, навчально-методичної документації, літератури та форми і методи навчально-виховного процесу”.

Визначення цієї мети стосовно загальної мети підготовки фахівця із соціально-педагогічної діяльності має частковий, конкретизуючий характер. Необхідність спеціального виділення детермінована складністю і важливістю проблеми подолання педагогічної занедбаності дітей, тими недоліками, які існують у соціальній дійсності та професійній підготовці спеціалістів. До успішного досягнення визначеної цілі мають безпосереднє відношення деканати, кафедри, викладачі, що працюють на факультетах підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників.

2. Принцип системності у підготовці до роботи з педагогічно занедбанними тісно пов’язаний з попереднім принципом, який виступає системоутворюючим чинником у системі професійної підготовки [4].

Системний підхід до педагогічних явищ став стабільним науковим підходом в аналізі педагогічних явищ. Для педагогічної системи характерними ознаками є цілісність, взаємозв’язок, взаємодія. Цілісність виявляється в тому, що частини, компоненти системи підпорядковані меті діяльності. Об’єктивна необхідність – їх взаємопроникнення та взаємодія. Взаємозв’язок полягає в тому, що зміна в якихось компонентах, ознаках впливає на інші. Мета підготовки тісно пов’язана із навчальними засобами її досягнення: змістом, організаційними формами, методами навчання. Компоненти повинні функціонувати в узгодженні. Важливо, щоб забезпечувалися внутрішні взаємозв’язки між різними частинами системи підготовки, щоб підготовка до роботи з педагогічно занедбанними дітьми мала наскрізне впровадження: мета, конкретні завдання, зміст, технологія, результат. Важливими при цьому є міжпредметні зв’язки у викладанні різних психологічних, загальнопедагогічних, соціально-педагогічних дисциплін, обов’язкових навчальних дисциплін та вибіркових. Важливо, щоб деканатом створювалися умови (складання розкладу) для проведення занять у необхідних соціальних, навчально-виховних, управлінських

середовищах поза межами ВНЗ тощо. Особливо важливу управлінську роль у реалізації принципу системності повинна відігравати випускова кафедра соціальної педагогіки. Саме вона відповідає за встановлення міждисциплінарних зв’язків між такими навчальними дисциплінами кафедри як соціальна педагогіка, технологія соціально-педагогічної діяльності, педагогіка сімейного виховання, соціально-педагогічна профілактика правопорушень, соціальна робота у сфері дозвілля, соціальний супровід сім’ї. Суттєвим є встановлення взаємозв’язків з викладанням психологічних дисциплін: психодіагностикою, основами психокорекції, патопсихологією, соціальною, віковою та педагогічною психологією.

Системний підхід повинен забезпечити ефективну підготовку до виконання в роботі з педагогічно занедбанними дітьми різних функцій: аналітико-прогностичної, організаційно-управлінської, соціально-профілактичної, соціально-психологічної, педагогічної та інших.

3. Принцип науковості. Важлива роль в організації підготовки студентів до роботи педагогічно занедбанними дітьми належить принципу науковості. Він вимагає того, щоби весь процес навчання студентів будувався на міцному фундаменті сучасних наукових теоретичних положень філософії, соціології, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, всього комплексу дисциплін загальнотеоретичного, спеціального, прикладного характеру, де, безумовно, ядром усієї професійної підготовки є соціально-педагогічна підготовка до роботи з педагогічно занедбанними дітьми. Важливо, щоби зміст навчання з кожного навчального предмета відповідав логіці та системі, властивій тій або іншій науці, сучасному стану соціально-педагогічної науки з врахуванням останніх наукових досягнень.

Суттєво, щоби теоретичні знання розглядалися в єдності з аналізом сучасної соціально-педагогічної практики виховання, мали практичну спрямованість та реально слугували ефективному розв’язанню практичних завдань, творчому підходу до аналізу та розв’язання різних життєвих проблем роботи з педагогічно занедбанними дітьми.

4. Принцип взаємодії навчального процесу з позааудиторною діяльністю. Головні завдання підготовки студентів до роботи з педагогічно занедбанними дітьми розв’язуються через навчальний процес. Саме навчальний процес виконує пріоритетну роль в озброєнні майбутніх соціальних педагогів науковими знаннями про значення, завдання і технології роботи з

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

педагогічно занедбаними дітьми, формує необхідні практичні навички. Але можливості навчально-виховної діяльності у ВНЗ для здійсненні означених вище завдань значно ширші, ніж тільки навчальної аудиторної діяльності.

Важливим поглиблюючим засобом може і повинна виступати спеціально організована позааудиторна діяльність. Через її різні форми доцільно поглиблювати знання студентів, формувати інтерес до роботи з педагогічно занедбаними дітьми, головне – включати до різних форм роботи з цією категорією дітей через клубну діяльність, волонтерство. Суть принципу взаємодії навчального процесу з позааудиторною діяльністю у підготовці студентів до роботи з педагогічно занедбаними дітьми визначається нами так: “Принцип взаємодії навчально-виховного процесу з позааудиторною діяльністю у підготовці студентів до роботи з педагогічно занедбаними дітьми означає, що основну спрямовуючу роль у ній відіграє навчальна аудиторна діяльність, яка обов’язково повинна доповнюватися різними формами і методами позааудиторної навчально-виховної діяльності, спрямованої на ефективне досягнення спільних завдань підготовки”.

У позааудиторних формах роботи активізується роль студентського самоврядування, кураторів академгруп, самих студентів, яким надається широка можливість формування різних практичних умінь та навичок. Реалізація цього принципу в діяльності ВНЗ вимагає ширшого застосування.

5. Принцип практичної спрямованості. Його значущість важко переоцінити. Він сприяє наданню засвоєним знанням життєвості, конкретності, знанню сучасної соціальної дійсності, більш глибокому осмисленню самого поняття педагогічної занедбаності дітей, його складності, стану розв’язання проблеми в реальних умовах життя. Цей принцип вимагає широкого розкриття практичних питань роботи з педагогічно занедбаними дітьми у всіх організаційних формах навчального процесу. Студенти повинні ознайомитися з реальними проблемами роботи з педагогічно занедбаними з різних джерел, особливо під час безпосереднього їх вивчення на лабораторних заняттях у відповідних соціальних службах, установах, під час різних видів педагогічної практики, в індивідуальній роботі з цими дітьми. Реалізація цього принципу унаочнює навчальний процес, і, головне, сприяє формуванню різноманітних умінь та навичок безпосередньої роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

6. Принцип особистісно орієнтованого

підходу. Він означає диференційований підхід у підготовці студентів до роботи з педагогічно занедбаними. Це зумовлено тим, що студенти мають різний рівень професійної зорієнтованості та інтересу до різних напрямів роботи з різними категоріями дітей та молоді, в тому числі – педагогічно занедбаними.

Деякі зі студентів більше знають про цей напрям діяльності, інші – менше. Одних він дуже цікавить, інших – ні. Важливо, по-перше, забезпечити державні вимоги у підготовці всіх студентів до цього напрямку діяльності (як обов’язкові); по-друге, врахувати підвищені інтереси груп майбутніх соціальних педагогів. Тому, крім змісту та форм підготовки обов’язкових для всіх, необхідним є надання студентам можливості вивчати додаткові спецкурси (за вибором), факультативи, брати участь у різних видах практичної діяльності з педагогічно занедбаними підлітками. Цей принцип теж вимагає більш активної реалізації у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів.

В загальному, комплекс названих принципів як головних, висхідних ідей у підготовці студентів до роботи з педагогічно занедбаними підлітками повинен спрямовувати у ВНЗ її зміст та технологію здійснення.

Підготовка майбутнього соціального педагога до роботи з педагогічно занедбаними дітьми повинна комплексно реалізуватись у діяльності педагогічного університету. Дослідники вищої школи констатують, що сутність підготовки до професійної діяльності у вищій школі полягає в інтеграції навчальних, науково-дослідних, виховних завдань, які реалізуються через різні форми і методи навчального процесу, позааудиторної та науково-дослідної діяльності [3].

Суттєвим чинником ефективного підготовки до роботи з педагогічно занедбаними є не тільки усвідомлення деканатом, кафедрами, викладачами їх важливої ролі у цьому процесі, чітке визначення комплексу завдань, а й те, щоб вона відбувалась послідовно, у доцільних зв’язках через різні форми і методи організації навчання у вищій школі. Сучасна педагогіка вищої школи до них відносить: лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, самостійну роботу, науково-дослідну, написання рефератів, курсових, дипломних робіт, педагогічну практику (форми); до методів: пояснення, розповідь, бесіди, навчальні дискусії, (словесні); ілюстрування, демонстрації, спостереження (наочні), вправи, практичні та лабораторні роботи (практичні).

Окрім названих використовуються такі методи

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

пізнавальної діяльності як індукція і дедукція, аналіз, порівняння, синтез, узагальнення [1].

Ми підтримуємо наукову позицію Р.В. Чубук, що навчальну діяльність студентів вищого навчального закладу необхідно урізноманітнювати такими формами організації занять, як екскурсії у заклади соціальних служб, участь у волонтерських акціях, навчальних конференціях, перегляд відеороликів на соціально-виховні теми, відводити належне місце активним та інтерактивним методам навчання, а саме самонавчанням та взаємному навчанням у малих групах; дидактичним ситуативним та рольовим іграм, інтелектуальному штурму, творчим дискусіям та бесідам, тренінгам, методу індивідуальних завдань тощо. У практиці професійного навчання, яке аналізує Р. Чубук, елементи інтерактивних методик передбачаються у різних формах занять. Наприклад, лекціях і семінарах, які доповнюються дискусіями, дебатами, ігровими методами, тренінговими вправами тощо [5].

Водночас наше вивчення нормативно-правових документів, навчальних планів та навчальних програм підготовки соціальних педагогів, підручників і навчальних посібників виявило, що структура розкриття питання організації роботи з педагогічно занедбанними дітьми та підлітками чітко не розроблена. На основі аналізу наукових джерел, практики діяльності вищих навчальних закладів ми прийшли до висновку, що структурна підготовка до роботи з педагогічно занедбанними дітьми та підлітками може здійснюватися у різних варіантах:

1. Вивчення питань роботи з педагогічно занедбанними у навчальній дисципліні “Соціальна педагогіка” у формі спеціальної нормативної теми (або декількох тем) як компоненту питань девіантності.

2. Читання окремої навчальної дисципліни як нормативної.

3. Інтегроване вивчення теми як нормативної у дисципліні “Соціальна педагогіка” з поглибленим вивченням через спецкурс та участь студентів у діяльності спеціального клубу.

За кредитно-модульною системою навчання вивчення питань роботи з педагогічно занедбанними може розглядатись як окремий модуль або його компонент у певній навчальній дисципліні.

Вибір того чи іншого варіанту вивчення залежить від врахування ряду чинників:

спеціалізації підготовки соціального педагога, виділеного обсягу часу на дисципліну “Соціальна педагогіка”, “Технології соціально-педагогічної діяльності”, можливостей використання вибіркової частини навчального плану, врахування необхідності реалізації принципів особистісно орієнтованого навчання та демократизму, професійної позиції деканату щодо вирішення проблеми, кафедри соціальної педагогіки (випускової кафедри) та викладачів, розвинутості сфери позааудиторної діяльності, студентського самоврядування.

Висновки. Процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками у вищому навчальному закладі – це складне соціально-педагогічне та психологічне явище. Цей процес повинен адекватно відповідати сучасним суспільним потребам і реаліям, враховувати комплексність завдань професійної підготовки фахівців за спеціальністю, характеризуватись постійним вдосконаленням технологій профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбанними підлітками на засадах творчих пошуків тощо [2].

Для досягнення цього слід дотримуватись комплексу певних принципів як головних, висхідних ідей у підготовці студентів до роботи з педагогічно занедбанними підлітками, що спрямовують в університеті її зміст та технологію здійснення. Вибір відповідних форм і методів залежить від специфіки навчальної дисципліни, змісту матеріалу, що вивчається, творчості та професійної майстерності викладача, рівня підготовки студентів.

1. Вітвицька С.С. *Основи педагогіки вищої школи. Методичний посібник для студентів магістратури.* – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 188.

2. Дідик Н.М. *Особливості особистісної зрілості та само актуалізації соціальних педагогів в процесі їх професійної підготовки // Практична психологія і соціальна робота.* – 2009. – № 6. – С. 59 – 61.

3. *Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навч. посібник: у 2 ч. / За заг. ред. О.А. Дубасенюк.* – Житомир: Житомирський державний педуніверситет. – 2001. – 267 с.

4. Харченко С.Я. *Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: Монографія.* – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 225 – 230.

5. Чубук Р.В. *Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із студентською молоддю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04.* – Одеса, 2008. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2010